

Taalportfolio als begeleidings- instrument in competentiegericht beroepsonderwijs

Femmy Eerden-Koops & Margreet van Wijk-Sluyterman

Een van de elementen in competentiegericht leren is het werken met een portfolio. Elke cursist legt een dossier aan met persoonlijke gegevens en bewijzen voor de vaardigheden die hij/zij beheerst. Het regionaal opleidingscentrum (roc¹) Landstede in Zwolle is een van de centra die werken aan de implementatie van het portfolio. "Het is wel even wennen, maar dit sluit veel beter aan bij de opleiding die ik doe", zegt Daphne, student van de opleiding Sociaal-cultureel werker. "De school heeft goed geluisterd naar de studenten en heeft de werkwijze veranderd." Aansluiten bij de manier van werken in de beroepsopleidingen, dat was ook precies wat men voor ogen had bij de ontwikkeling van het taalportfolio voor het middelbaar beroepsonderwijs² dat binnen heel Landstede gebruikt kan worden.³

An het begin van dit cursusjaar is een begin gemaakt met de implementatie van het nieuwe taalportfolio in een aantal opleidingen. Daarvoor hadden verschillende opleidingen al ervaring opgedaan met taalportfolio's. Zowel docenten moderne vreemde talen als docenten Nederlands bij verschillende opleidingen hadden de afgelopen jaren niet stilgezetten. Vooral bij 'talige' opleidingen, bijvoorbeeld bij de toeristische opleidingen, was er al veel werk verricht. Op basis van het *Raamwerk moderne vreemde talen* (Liemberg, 2001) hadden taaldocenten checklists ontwikkeld bij de taalvaardigheden. Zij hadden situaties uit bijvoorbeeld de hotelbranche opgenomen in de checklists.

Intussen was een Talenprojectgroep begonnen met het vormgeven en implementeren

van een taalbeleid voor Nederlands en de moderne vreemde talen binnen het competentiegericht leren. De projectgroep bestaat uit docenten van de verschillende locaties van Landstede, zodat de leden elkaar kunnen ondersteunen bij het vormgeven van het taalbeleid bij de verschillende opleidingen en locaties.

EEN TAALPORTFOLIO VOOR NEDERLANDS EN DE MODERNE VREEMDE TALEN

In de lijn van een taalbeleid voor Nederlands en de moderne vreemde talen liggen ook de gezamenlijke scholingen en trainingen die we organiseren voor alle talendocenten, waaronder het beoordelen van taalproducten aan de hand van het *Europees*

Referentiekader (Nederlandse Taalunie, 2008). Dankzij dit Europese kader kunnen we ook ervaringen en materialen uitwisselen. Gezien de vormen van samenwerking tussen de talendocenten die in de praktijk al zijn ontstaan, lag het voor de hand om ook samen te werken voor het ontwikkelen van een taalportfolio, waarin de studenten zowel hun Nederlands kunnen documenteren, als ook de andere taal of talen die ze willen leren.

De Talenprojectgroep heeft eerst geïnventariseerd wat er al in de teams ontwikkeld was. Toen in december 2007 het *Raamwerk Nederlands* (Bohnen e.a., 2007) gepubliceerd werd, hadden we de beschikking over documenten die de basis vormden voor een taalportfolio.⁴ We hebben veel materiaal bekeken en gebundeld. Vervolgens is er, in overleg met collega's, beoordeeld welk materiaal bruikbaar was om breder in te zetten. Tijdens een expertmeeting van het *Platform Taal in het mbo* in juni 2008 hebben we het model voorgelegd aan collega's uit het land en commentaar gevraagd op de opzet van de biografie en de checklists en de korte handleiding bij het taalportfolio.

WENNEN AAN DE WERKWIJZE

Daphne moest er wel aan wennen. Daarmee geeft ze ook meteen aan wat een van de dilemma's is bij de start van het werken met een taalportfolio. Dat geldt natuurlijk niet alleen voor de studenten, maar ook voor de docenten.

Het zinvol inzetten van het taalportfolio vraagt om maatwerk in de opzet en de organisatie van het taalonderwijs. Er is meer individuele begeleiding nodig. Daphne heeft zich goed gerealiseerd dat het taalportfolio

past bij deze manier van werken. Dat houdt in dat de studenten opdrachten maken in de beroepsopleiding waarin de talen geïntegreerd zijn. Om die taken goed te kunnen uitvoeren, volgen ze workshops en trainingen, maar daarnaast zijn er momenten waarop ze in groepjes oefenen met spreekvaardigheid en gemaakte opdrachten bespreken. Als docenten samenwerken in een talencentrum waarin ze bijvoorbeeld Engels en Nederlands combineren, kunnen ze in kleinere groepjes werken. Door deze manier van werken is het ook mogelijk om de begeleiding van de portfolio's te organiseren.

EEN ABSTRACTE PAPIERWINKEL?

Om te voorkomen dat de studenten het portfolio alleen maar beschouwen als een abstracte papierwinkel, wordt het bij de start meteen zo concreet mogelijk gemaakt. Als studenten starten met het portfolio hebben ze al een paar bewijzen verzameld voor het dossier. Ze vullen (een deel van) de biografie in en ze krijgen de checklist aangeboden op het niveau waarop ze werken. De intake-toets heeft globaal aangegeven op welk niveau ze kunnen starten. In het taalportfolio documenteren de studenten de ankerpunten en het eindniveau van de opleiding, vastgelegd in de taalprofielen (Liemberg & Meijer, 2004).

In het dossier van het portfolio passen allerlei soorten bewijzen, zowel verzameld binnen als buiten de school.

De studenten hoeven de biografie maar één keer in te vullen. De biografie bevat de elementen waarvan uit ervaring is gebleken dat ze zinvol waren. Al te uitgebreid moet de biografie niet zijn, want dan is de klacht al

gauw dat het te veel is, of het nu gaat om een versie op papier of een digitale versie. In het dossier van het portfolio passen allerlei soorten bewijzen, zowel verzameld binnen als buiten de school. In de beroepspraktijk verzamelde bewijzen worden door anderen dan de docenten getekend. Daarnaast bevat het dossier ook producten die op school gemaakt en/of beoordeeld zijn.

KOST DE BEGELEIDING NIET TEVEEL TIJD?

Als docenten samenwerken om cursisten individueel of in kleine groepjes te begeleiden, is de begeleiding van het taalportfolio goed in te passen. De begeleiding is in eerste instantie de taak van de talendocenten. Veel talendocenten werken in verschillende teams en sommige kleine teams hebben geen talendocenten. In dat laatste geval worden de talendocenten van andere teams ingeschakeld voor het maken en beoordelen van taken en opdrachten. De coach van de studenten moet daarbij inzicht hebben in de vorderingen van de studenten en kunnen aangeven wat de student nog (extra) moet oefenen.

Het taalportfolio zou een onderdeel moeten worden van het beroepsportfolio. Met zo'n algemeen digitaal portfolio voor heel Landstede is korte tijd geëxperimenteerd, maar dat heeft er nog niet toe geleid dat er een werkbaar portfolio beschikbaar is. Het portfolio zoals we dat nu ontwikkeld hebben, zou daar heel goed in passen. Enkele studenten van de opleiding Beveiligers (mbo niveau 2) hadden hun algemene (papieren) beroepsportfolio zo goed op orde dat ze daar het taalportfolio heel goed aan konden toevoegen.

STUDENTEN SCHATTEN ZICHZELF TOCH ALTIJD TE HOOG IN?

Voor Nederlands en voor elke andere taal vullen de studenten een aparte checklist in. De checklist is uiteraard voor elke taal verschillend, maar wel met dezelfde herkenbare opbouw, in hetzelfde format. Onze ervaring is dat studenten de checklists pas realistisch invullen als ze al gewerkt hebben aan de (sub)vaardigheden die ze gaan aftekenen. Dus het is pas zinvol om de checklist lezen en schrijven in te vullen als ze al een aantal opdrachten gemaakt hebben waarvoor ze informatie moesten verzamelen en verwerken. Als ze een aantal brieven geschreven hebben, vullen ze de checklist 'schrijven correspondentie' in.

Studenten vullen de checklists pas realistisch in als ze al gewerkt hebben aan de (sub)vaardigheden die ze gaan aftekenen.

De docent Engels legde de studenten van de opleiding Mechatronica de checklists voor nadat ze een aantal assessments hadden gedaan.

Ze kregen de checklist van de vaardigheden die ze nog moesten oefenen. Voor die opleiding is het lezen en begrijpen van instructies bij de apparaten heel belangrijk. De studenten vonden het toch moeilijk om te zeggen wat ze nu zouden moeten gaan oefenen. Dat kwam onder meer doordat de voorbeelden uit de checklist nog niet aangepast zijn aan de specifieke eisen van de opleiding.

Als de voorbeeldsituaties wel meteen herkenbaar zijn, lukt dat al veel beter. De Beveiligers in opleiding vonden in de voorbeeldsituaties de formulieren en rapporten die ze in hun dossier moesten opnemen. Dan kruisen ze ook eerlijk aan wat ze moeilijk vinden of nog niet gedaan hebben. De opdrachten waarmee ze konden oefenen, lagen klaar.

Dus ze konden meteen aan de slag. Het gekozen format maakt dat de aanpassing aan de beroepssituatie heel goed te doen is.

list. Een opleiding die daar nog niet zoveel ervaring mee heeft, kan uitgaan van de voorbeelden die in dit portfolio staan en die geleidelijk vervangen door of uitbreiden met voorbeelden uit de opleiding.

DE CHECKLIST

Op grond van ervaringen die teams hadden met diverse checklists is gekozen voor de opzet van de checklist van het *Portfolio NT2* (www.cinop.nl/projecten/portfoliont2). Deze opzet met de beschrijvingen van de subvaardigheden en daarbij de voorbeeldsituaties bleek in de praktijk goed werkbaar. Zowel docenten als studenten die met dit document werkten, zijn positief. Deze opzet vinden ze helder en duidelijk. Als bijlage is een fragment van de checklist *Schrijven Nederlands* opgenomen⁵. In de linkerkolom staan de subvaardigheden (handelingen) beschreven. In de tweede kolom staan voorbeeldsituaties die bedoeld zijn om de subvaardigheden te verduidelijken; het zijn illustraties en geen leerdoelen. In de rechterkolommen kunnen codes voor de opleidingen opgenomen worden. De docent kan een paraaf zetten als de bewijzen van deze vaardigheden opgenomen zijn in het dossier.

De lijst met voorbeeldsituaties kan worden aangevuld en veranderd. Wanneer een voorbeeld niet relevant is voor een student, kan dit vervangen worden door een ander voorbeeld dat wel relevant is. De student en de trainer/begeleider bespreken dit met elkaar. Zo is het voorbeeld van de servicemonteur bij *Vakgesprekken B1* voor een medewerker van een reisbureau niet zo betekenisvol. Dat voorbeeld zou vervangen kunnen worden door een situatie van een gesprek met een klant aan de balie van een reisbureau. Een opleiding met veel portfolio-ervaring kan al snel de taaltaken uit de specifieke projecten opnemen als voorbeeldsituaties in de check-

HET DOSSIER: BEWIJZEN VERZAMELEN IN DE BEROEPS-PRAKTIJK EN OP SCHOOL

In het dossier van het taalportfolio nemen de studenten onder meer de resultaten op van de zogenaamde 'leerwerkprestaties', dat zijn integrale opdrachten waar we bij Landstede mee werken. Voor de opleiding Media & Vormgeving is er bijvoorbeeld een leerwerkprestatie met de volgende opdracht: studenten maken een filmpje dat bestaat uit een virtuele rondleiding door het schoolgebouw. Daarbij wordt de begeleidende informatieve tekst ingesproken of die komt als ondertiteling in beeld. Zo laten de studenten zien dat ze in het Engels iemand kunnen rondleiden en dat ze de woordenschat beheersen om iemand de weg te wijzen in een gebouw. Ze verzamelen bewijzen van spreken en schrijven, terwijl ze aan het werk zijn op hun eigen vakgebied. Dat foto's en filmpjes in het portfolio opgenomen kunnen worden, geldt natuurlijk ook voor de andere opleidingen. Als bewijzen van vakgesprekken voeren zijn ze bijzonder zinvol.

Elke opleiding kan andere accenten leggen voor de opbouw van het dossier, aan de hand van de voorbeeldsituaties in de checklists. Voor de Beveiligers (mbo niveau 2) bijvoorbeeld zijn brieven niet zo belangrijk. Ze moeten wel een memo kunnen maken en veel formulieren moeten ze correct kunnen invullen. Voor hen is ook het maken van een verslag relevant. Een eenvoudig verslag is een dienstrapport waarin ze noteren wat ze

op een dag gedaan hebben. Veel uitgebreider is een specifiek rapport waarin ze precies moeten beschrijven wat de toedracht is bij een ongeval of een incident op een bedrijventerrein. Voor hen is het voeren van gesprekken met agressieve cliënten een belangrijke vaardigheid.

HET TAALPORTFOLIO ALS EXAMENDOSSIER?

Op dit moment vervult het portfolio in Landstede vooral een rol in de formatieve toetsing. De studenten verzamelen gegevens en bewijzen van wat ze geleerd hebben, zowel binnen als buiten de school, bijvoorbeeld op een stage of van een praktijkopdracht. Dat bespreken ze met hun trainer/begeleider, die (een deel van) de bewijzen beoordeelt. Aan de hand van het taaldossier kunnen student en docent vaststellen of de student toe is aan de eindtoetsen van de opleiding, een proeve van bekwaamheid, al dan niet in combinatie met andere vormen van assessments of toetsen.

In de praktijk betekent het dat de studenten van een minimaal aantal bewijzen van bepaalde vaardigheden moet kunnen bewijzen dat ze die beheersen. De Secretariaresses hebben dus onder andere een aantal brieven in hun dossier, de Beveiligers specifieke rapporten en formulieren en studenten van Media en Vormgeving filmopnames. Studenten vinden het fijn als ze niet op één moment beoordeeld hoeven te worden, maar in de loop van de tijd bewijzen kunnen verzamelen.

Een aantal opleidingen zou het portfolio graag willen inzetten als voorwaardelijk voor de eindtoetsing. Daar is zeker de ruimte voor, want binnen Landstede is gekozen voor een methodemix waarin het taalportfolio een rol kan spelen. De beoordelingen die de studenten in de praktijk verzameld hebben, moeten wel bijzonder goed geborgd zijn van de inspectie. Voordat we het portfolio als summatieve toetsing zouden kunnen inzetten, vinden we dat we er eerst meer ervaring mee moeten opdoen.

Studenten hebben een beter inzicht in wat ze kunnen en nog willen leren.

Met het taalportfolio zoals het er nu ligt, zijn we beter in staat maatwerk te leveren. Teams en opleidingen kunnen het als begeleidingsdocument inzetten en verder zijn ze vrij hun eigen materiaal en methodes te kiezen. Studenten kunnen beter een keuze maken om te werken aan de vaardigheden die voor hen van belang zijn. Ze hebben een beter inzicht in wat ze kunnen en nog willen leren. Voor de docenten is het nodig dat we nog veel trainingen en uitwisselingen organiseren. De studenten en docenten die er nu mee werken, vinden het handig en duidelijk, al zouden ze graag een digitale versie van het portfolio willen inzetten.

Als begeleidingsinstrument blijkt het taalportfolio dus heel goed te passen bij het competentiegericht leren (zie ook de bijdrage van Ludo Heylen, elders in deze VONK – nvdr/RR). Daphne vindt dat ze er pas in het derde jaar mee kan gaan werken. Ze heeft dus al snel ervaren wat de meerwaarde van het taalportfolio is in haar opleiding.

*Femmy Erden-Koops & Margreet van Wijk-Sluyterman
Roc Landstede Zwolle
van-wijk@planet.nl*

Noten

1. Een regionaal opleidingscentrum (roc) is een Nederlandse onderwijsinstelling die opleidingen voor vol- en deeltijds beroepsonderwijs, basiseducatie, voortgezet algemeen volwassenenonderwijs, leerlingwezen en vormingswerk bevat. De volwasseneneducatie is toegankelijk voor iedereen boven de 18 jaar. Studenten onder de 18 jaar moeten hun opleiding binnen het voortgezet onderwijs afronden. (Bron: <http://taallunieversum.org> > onderwijs > termen)
2. Het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) is een vorm van voortgezet onderwijs. Het mbo behoort tot de tweede fase van het voortgezet onderwijs, duurt vier jaar en is bedoeld voor studenten van 16 tot 20 jaar. Er worden zowel algemene als beroepsgerichte vakken gegeven. In het mbo stromen studenten door naar een baan of naar het hoger beroepsonderwijs. Het mbo leidt vooral op tot functies bij overheid, handel en industrie, type filiaalchef, afdelingschef, onderofficier in het leger, etc. Opgelet: het middelbaar beroepsonderwijs in Nederland is in Vlaanderen te vergelijken met het technisch secundair onderwijs (tso). (Bron: <http://taallunieversum.org> > onderwijs > termen)
3. Dit is de licht aangepaste versie van een artikel dat verscheen in Les nr 158, p. 16-19.
4. Naast het Raamwerk Nederlands (Bohnen e.a., 2007), het Raamwerk NT2 (Dalderop e.a., 2002), het Portfolio NT2 (www.cinop.nl/projecten/portfoliont2) en het Raamwerk moderne vreemde talen (Liemberg, 2001) hebben we gebruik gemaakt van documenten die bij de portfolio's ontwikkeld waren, namelijk de handleidingen en het Stalenboek NT2 (Dalderop & Teunisse, 2002). Ook het document Leren, Loopbaan en Burgerschap (Gemeenschappelijk procesmanagement Competentiegericht beroepsonderwijs, 2007) hebben we erbij betrokken.
5. We hebben checklists ontwikkeld voor Schrijven en Gesprekken voeren aan de hand van de niveaus van het Europees Referentiekader. Wie interesse heeft, stuurt een e-mail naar van-wijk@planet.nl.

Bibliografie

Bohenn, E., Jansen, F., Kuijpers, C., Thijssen, R., Schot, I. & Stockmann, W. (2007). *Raamwerk Nederlands: Nederlands in (v)mbo-opleiding, beroep en maatschappij*. 's-Hertogenbosch: CINOP.

<http://cinop.brengtlerentotleven.nl/smartsite.dws?id=745>

Dalderop, K., Liemberg, E. & Teunisse, F. (red.) (2002). *Raamwerk NT2*. 's-Hertogenbosch: CINOP.

www.cito.nl/bve/ve/nt2_in/nt2/Cito_Raamwerk_NT2.pdf

Dalderop, K. & Teunisse, F. (2002). *Stalenboek Assessment NT2*. 's-Hertogenbosch: CINOP.

www.cinop.nl/projecten/portfoliont2/docs/3_stalenboek_assesment/stalenb.PDF

Gemeenschappelijk procesmanagement Competentiegericht beroepsonderwijs (2007). *Leren, Loopbaan en Burgerschap*.

www.mbo2010.nl > Kwalificatiedossiers

Liemberg, E. m.m.v. Van Kleef, A. (2001). *Raamwerk moderne vreemde talen in het secundair beroepsonderwijs*. 's-Hertogenbosch: CINOP.

http://trefpunttalen.kennisnet.nl/raamwerk_mvt

Liemberg, E. & Meijer, D. (red.) (2004). *Taalprofielen*. Enschede: Nationaal Bureau Moderne Vreemde Talen.

www.nabmvt.nl/publicaties/00012

Nederlandse Taalunie (2008). *Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen: Leren, Onderwijzen, Beoordelen*. [Nederlandse vertaling van Council of Europe/Conseil de l'Europe (2001). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*.]

<http://taalunieversum.org>

BIJLAGE: Checklist Schrijven Nederlands

Naam :

Groep :

Datum :

Taal :

Met deze checklist kun je twee dingen doen:

1. Je kunt vaststellen welk niveau van schrijven je ongeveer bereikt hebt in het Nederlands.
2. Je kunt vaststellen wat je belangrijk vindt om te leren.

Zelftest

Neem de lijst door. Je kunt dat alleen doen of samen met iemand anders.

Bekijk de taalhandelingen in de eerste kolom. Bedenk of je zou kunnen wat daar staat.

In de tweede kolom staan voorbeelden van situaties bij de taalhandelingen in de eerste kolom.

Je kunt zelf meer voorbeelden bedenken van situaties die voor jou belangrijk zijn. Overleg met je taaltrainer.

Zet aan de rechterkant van je formulier een kruisje bij wat voor jou geldt: kun je het *'met gemak'*, *'met moeite'* of *'nog niet'*?

Hoe verder?

Het niveau waarbij je de meeste keren hebt aangekruist: *'dat kan ik, maar met moeite'* geeft het beste aan waar je op dit moment bent in de ontwikkeling van je taalvaardigheid. Laat je beoordelen op dat niveau.

Je zult in de lijst dingen tegenkomen die je nog niet (goed genoeg) kunt, maar die voor jouw opleiding wel belangrijk zijn. Schrijf ze op.

Dat geldt ook voor dingen die voor jou belangrijk zijn maar die niet in de lijst staan. Schrijf deze ook op. Je krijgt dan een overzicht van je leerdoelen voor de komende periode.

B1 Schrijven Nederlands								
Subvaardigheid/ handeling	Voorbeeldsituaties	code opleiding	kan ik met gemak	kan ik met moeite	kan ik nog niet	paraaf trainer	datum	
1. Ik kan corresponderen. Het gaat erom te kunnen vertellen wat men heeft meegemaakt, schrijven over gevoelens en over dingen die gebeurd zijn. Het gaat om het uitdrukken van meningen en gevoelens. De stijl is eenvoudig en bestaat uit veel korte zinnen en vaste 'formules'. Zelfgemaakte zinnen zijn meestal kort en simpel.	a) Ik kan over allerlei onderwerpen in het dagelijks leven en werk chatten en e-mails sturen.							
	b) Ik kan een vriendin (van wie de moeder is overleden) een briefje schrijven waarin ik haar sterkte wens de komende tijd.							
	c) Ik kan mee discussiëren op een site op internet waar wordt gediscussieerd over een onderwerp dat mij interesseert. Ik kan een mailtje sturen waarin ik mijn mening geef.							
	d) Ik zie een leuk vakantiebaantje in de krant. Ik schrijf een korte sollicitatiebrief.							
	e) Ik heb een rekening gekregen die niet klopt. Ik stuur de rekening terug en ik kan in een begeleidende brief schrijven waarom ik dat doe.							
	f) Ik wil tijdens mijn opleiding graag een gesprek voeren met mijn coach. Ik schrijf een briefje om een afspraak te maken en leg daarin uit wat ik wil bespreken.							

Subvaardigheid/ handeling	Voorbeeldsituaties	code opleiding	kan ik met gemak	kan ik met moeite	kan ik nog niet	paraaf trainer	datum
<p>2. Ik kan formulieren invullen, berichten en aantekeningen maken. <i>Het gaat om dagelijkse routine (privé, werk, stage en opleiding). Het gaat om het overbrengen van eenvoudige informatie die relevant is voor vrienden, docenten en collega's. Belangrijke punten moeten begrijpelijk overkomen.</i></p>	a) Ik kan notities/ berichten schrijven voor een schoolkrant of ander tijdschrift.						
	b) Ik heb voor een studieopdracht een afspraak met iemand uit een andere plaats. Door omstandigheden kan ik niet op tijd zijn. Ik kan een mailtje schrijven om te zeggen dat ik later kom.						
	c) Ik kan de tekst voor een korte (power point) presentatie schrijven.						
	d) Tijdens mijn stage krijg ik een formulier waarop ik voor mijn begeleider per dag moet opschrijven wat ik allemaal doe en wat ik daarvan vind. Ik vul het formulier elke dag in.						
<p>3. Ik kan verslagen, werkstukken en samenvattingen maken. <i>Het gaat om het schrijven over gebeurtenissen of activiteiten vanuit het werk of de opleiding. De zinnen zijn kort en eenvoudig. Het verband tussen zinnen wordt duidelijk gemaakt door het gebruik van woorden als 'en toen', 'daarna', 'omdat'. Er worden weinig fouten gemaakt en de lezer kan de tekst over het algemeen goed begrijpen.</i></p>	a) Ik heb stage gelopen. Ik moet voor mijn stagebegeleider een stageverslag maken. Ik kan in een model dat ik aangeleverd krijg, beschrijven wat ik allemaal heb gedaan, wat ik heb geleerd en wat ik daarvan vond.						
	b) Voor een werkstuk heb ik uit meerdere bronnen informatie opgezocht. Ik kan deze informatie samenvoegen en samenvatten.						
	c) Tijdens mijn stage moet ik kinderen/jongeren observeren. Ik krijg een model voor een observatieverslag. Ik kan elke dag een kort verslag schrijven over de kinderen/jongeren.						
<p>4. Ik kan vrij schrijven. <i>Het gaat om het schrijven van eenvoudige teksten. Het gaat om korte zinnen en vaste formules'. Het verband tussen zinnen wordt duidelijk gemaakt door het gebruik van woorden als 'en toen', 'daarna', 'omdat'. De lezer kan de tekst zonder moeite begrijpen.</i></p>	a) Een vriend(in) woont een half jaar in het buitenland. Ik schrijf hem/haar iedere maand een brief met wat ik de afgelopen maand heb meegemaakt.						
	b) Ik kan een gebeurtenis in mijn dagboek beschrijven.						
	c) Ik kan een collage, een krant of muurkrant maken.						
	d) Ik heb een mooie film gezien. Ik kan opschrijven waar de film over ging en waarom ik hem zo mooi vind.						